

Anmeldelser

Per Krogh Hansen

Erfaringens fiktion II

Frederik Tygstrup: *På sporet af virkeligheden*. Kbh. 2000 (Gyldendal).

Frederik Tygstrup har i *På sporet af virkeligheden* samlet en række af de essays, han har skrevet siden *Erfaringens fiktion* (1992). I indledningen skriver han om det, han selv betragter som det fælles berøringspunkt for de forskellige essays: »at undersøge, hvordan den litterære erfaring, kan fastholde og stille skarpt på betydningsfulde momenter af en virkelighed i bevægelse« (p.13). 'Den litterære erfaring', 'betydningsfulde momenter' og 'en virkelighed i bevægelse' er tre centrale begreber for Tygstrups anskuelserform.

'Den litterære erfaring', som Tygstrup primært udleder af romanen, beskrives i indledningen som en »erfaringskabende funktion« (p.10), der viser sig på tre niveauer: Dels i forbindelse med litteraturens genstand, forstået derved, at netop den moderne erfaringsdannelse tematiseres i værkerne. Dels i litteraturens form, da det litterære værk ikke blot er en rapport over en erfaring, men i sig selv udtrykker en erfaringsproces; et livtag med erfaringens materiale, som også finder sit udtryk i selve formningen af denne erfaring. Og dels i litteraturens funktion idet også læsningen kan betragtes som en erfaringsproces, der beror på de to førstnævnte »ressourcer«. De 'betydningsful-

de momenter', som den litterære erfaring fokuserer på, er specifikke manifestationer af og forskydninger i erkendelsen, sansningen, rum- og kropsoplevelsen, osv. Erfaringen er derfor idéhistorisk og ikke social- eller personalhistorisk, og den 'virkelighed', som er i bevægelse, er modernitetens fluktuerende virkelighed, hvor faste værdier og overleverede erkendelsesformer er i en stadig opløsning, men hvor også nye livsbetingelser, oplevelsesrum og menneskekonceptioner, giver grundlag for nye romanprojekter, det vil sige nye forsøg på at fremstille (forstået både som fremvise og producere) disse erfaringer.

Der, hvor Tygstrup finder erfaringernes kommen til udtryk, er i litteraturhistoriens kæde af 'betydningsfulde momenter', nemlig i en række af de almindeligt accepterede verdenslitterære hovedværker. Tygstrup er ikke en læser, der viger fra hovedvejen og kigger efter bi- eller vildveje. Tværtimod forholder han sig udelukkende til et forholdsvis fast udvalg af den mest uantastelige kanon, det vil sige værker, som ikke bare er blevet læst og genlæst i en uendelighed, men som ligefrem udgør kernen i den institutionaliserede litterære diskurs, for nu at anvende et andet begreb fra Tygstrups vokabular. I samlingens første essay »Den monstrøse roman« fokuseres der på den gruppe store romaner fra begyndelsen af 1900-tallet, Prousts *På sporet af den tabte tid*, Musils *Manden uden egenskaber*, Joyces *Ulysses* m.fl., som lader sig samordne i kraft af deres 'monstrøsitet'. Monstrøsiteten, i Tygstrups definition, er ikke kun et resultat af en række fælles formelle træk (det omfangsrige, opløsningen af indre-ydre forhold, fragmenteringen, den litterære selvrefleksi-

vitet, etc.), men beror også på en fælles erfaring hentet i »den komplekse overgang mellem to århundreder og inspireret af den lakune, [...] der åbner sig som en tredje dimension af historisk tid, når en gammel virkeligheds- og erkendelses-orden er brændt ud og en ny endnu ikke har gennemtrængt det værende i en sådan grad, at man forveksler den med den skinbarlige virkelighed« (p. 26). Som så igen er den konkrete 'anledning' til de formelle ombrud af romantraditionen. I det følgende essay, »Realisme som symbolsk form«, ønsker Tygstrup at omdefinere realismestudiet fra en undersøgelse af »virkelighedsgengivelsens teknik« (p. 35) til hvordan teksten »konstituerer en bestemt virkelighed, et bestemt billede« (p. 40). Med hjælp fra Ernst Cassirers begreb for 'de symbolske former' – »indbildningskraftens historiske udkrystaliseringer af et bestemt anskuende og erkendende forhold til en given omverden« (p. 37) – analyserer Tygstrup tre billeder af kroppen hos henholdsvis Balzac, Flaubert og Proust, og han viser, hvordan disse kropsfremstillinger er udtryk for forskellige erfaringer og virkelighedsforståelser. Et lignende projekt anslås i essayet »Den litterære by: Mellem system og sansning«, hvor det er storbyfremstillinger, som er i søgeren. Tygstrup anlægger en med den forudgående lignende betragtningsmåde, når han om skildringer hentet hos Döblin og Musil fokuserer på deres interesse for perceptionsmåder og deres besvær med at få den »bymæssige perception til at stemme overens med de overleverede anskuelses- eller kognitionsmåder« (p. 136). Tygstrups pointe er, at en af disse forfatteres væsentlige indsatser er at konstruere »adækvate perceptor«, som

samtidig tenderer »abstraktion«, forstået som et forsøg på at »stille ind på en byens system-fænomenologi« – det vil sige de systemisk-funktionelle sammenhænge, som karakteriserer byen – og fremstille et »systempercept« (p.137). Som vel kan betragtes som en variant eller specifik udgave af en symbolsk form.

»Den litterære by« er sammen med »Det litterære rum« og »Stilens taktik« samlingens bedste essays. De to sidstnævnte er direkte konfrontationer af nogle af de præmisser, som ligger til grund for Tygstrups anskuelsesform, da de rejser de essentielle spørgsmål om, hvad det er for et stof, litteraturen er gjort af, og hvad det er, der lader litteraturens omgang med virkeligheden adskille sig fra den almene. I »Det litterære rum« er det litteraturens måde at konstituere rum på som en sansebaseret erfaringsproces, et skemata som er både kulturelt og fænomenologisk. Tygstrup udfolder her Cassirers 'symbolske form' og viser at begrebet gør det muligt at betragte rumforståelse som en kulturel konstruktion, der betjener sig af og omgør overleverede skematiseringer. I »Stilens taktik« er det den moderne institutionalisering af den litterære praksis, som diskuteres, og Tygstrup opridser denne institutions præmisser og særlige principper – altså (hvis vi udtrykker det lidt banalt) hvad der adskiller fiktion fra fakta og virkelighed.

Tygstrups studier i de her samlede essays, lægger sig således overordnet set i forlængelse af *Erfaringens fiktion*. Også der var det romanens særlige erkendelsesmuligheder og dens fremstillinger af menneskets tilbliven i den europæiske modernitet, der var i fokus. Men hvor blikket i *Erfaringens fiktion* var rettet mod den ældre romankunst (Cer-

vantes', Diderots, Defoes, Richardsons, Balzacs og Flauberts) er det i *På sporet af virkeligheden* især det tyvende århundredes store romanforfattere der diskuteres – de monstrøse romaner især, men også Maurice Blanchot og Salman Rushdie. Og hvor optikken i *Erfaringens fiktion* primært var forankret i Georg Lukács' *Romanens teori* og Milan Kunderas romanessays, da er det i *På sporet af virkeligheden* især Ernst Cassirers begreb om 'symbolske former', som anvendes som det greb, hvorved erfaringernes konstituering fastholdes.

Denne sammenhæng mellem de to udgivelser skal dog ikke skygge for, at *På sporet af virkeligheden* er en temmelig blandet landhandel. Og såvel den tidlige tilblivelseshorisont for essayene (otte år) som de konkrete anledninger, der har været deres oprindelse, præger samlingen som samling. En del af essayene gjorde sig bedre i de tematiske sammenhænge, de tidligere optrådte i. Det gælder f.eks. »Realisme som symbolsk form«, som oprindeligt var et foredrag holdt på et ph.d.-seminar med temaet *Realisme* og optrykt i udgivelsen af seminarakterne.¹ I den sammenhæng var der god ræson i Tygstrups bud, i det hele konteksten lagde op til bred diskussion af realismebegrebet – men læst løserevet virker argumentationen og terminologien lidt skæv. Det forhold Tygstrup ønsker at anskueliggøre har ikke så meget med realisme, som det har med mimesis at gøre, hvilket han også selv indirekte antyder, når han i det pågældende essay bruger begrebet i to forskellige henseender – epokalt og hermed kontrastivt til »modernistisk« (p. 35) og i den mimetiske varians (hvorved realismen også er et aspekt af moderne

tekster). Et essay som »Grænsens poetik«, hvis suggestive titel dækker over en læsning af Jacques Derridas læsning af Blanchot, havde også en konkret funktion i det temanummer af *Ny Poetik* om Derridas litteraturlæsninger, hvor det først optrådte – men hvorfor verden ikke lige kan være foruden en genudgivelse er noget uklart. Den fornemmelse har man desværre flere gange under læsningen af *På sporet af virkeligheden*, og man kunne ønske, at Tygstrup ikke blot havde nøjes med at 'detailredigere' de enkelte essay, men i stedet havde gennemarbejdet og samlet dem i en større fremstilling. Der er nemlig masser af tungt artilleri at køre i stilling, men lidt for meget spredt fægtning i lange passager.

Dermed ikke sagt, at alt er lige skidt eller at man ikke lærer noget af at blive trukket igennem skidt. Hvis man er tålmodig og indlæst på såvel de værker som de teorier, Tygstrup betjener sig af. Tygstrups modellæser er et ganske kompetent menneske, der skal kende verdenslitteraturens klassikere (og særligt de monstrøse), idet hans læsninger oftest slår punktuelt ned i en passage, en formulering eller en kort beskrivelse fra disse værker uden at introducere eller resumere. I essayet om »Den monstrøse roman« (der som nævnt indleder samlingen) i en næsten absurd grad. Taget i betragtning at Tygstrup med sit monstrositetsbegreb forsøger at forene en række – som han selv påpeger – meget forskellige værker, er det påfaldende, hvor lidt stofflig forankring hans teori faktisk har. En hyppig formulering i essayet er således »i disse romaner«, mens direkte reference til værkerne stort set kun findes i indledningen. Et lignende forhold gælder for de

krævende filosofiske positioner, Tygstrup tager afsæt i, og som tæller blandt andet tysk romantik og idealisme (Friedrich Schlegel, Hegel), nymarxisme (Adorno, Lukács) og fransk post-strukturalisme (Foucault, Blanchot, Derrida, de Certeau, og Deleuze). Alle bliver uden videre introduktion hevet ind i fremstillingen med et begreb, en partikulær anskuelsesform eller lignende. Eneste undtagelse er Ernst Cassirer, som bliver præsenteret teorihistorisk og derfor gjort lettere (men ikke let) for den læser, der ikke er 'post doc'.

Denne 'plukkende' og springende strategi (som man – alt efter temperament – kan betegne som enten essayistisk eller uforpligtende) har endvidere den uheldige effekt, at man efter at have læst samlingen i sin helhed, sidder tilbage med en lang række åbne ender, som det synes oplagt, at Tygstrup havde forsøgt at lukke – enten i indledningen eller i sin omarbejdning af teksterne. Man mangler efter læsning af de mange punktuelle nedslag nogle syntetiserende og videre perspektiverende overvejelser – alt for mange døre åbnes på klem, og man savner et ordentligt gennemtræk, der enten kan slå dem helt op eller knalde dem i. F.eks. havde det været oplagt med en direkte konfrontation af relationen mellem Lukács' og Cassirers teoridannelser, som vel grundlæggende er forskellige (den ene hegelianer, den anden nykantianer), men som tilsyneladende kan bruges i samme øjemed. Hvilket man indirekte erfarer, når man først læser det Cassirer-inspirerede essay »Realisme som symbolsk form« og dernæst det efterfølgende Lukács-funderede »Konstruktion og åbenbaring«. De to essays vil noget af det samme, om man så kan sige, så

hvorfor Tygstrup ikke benytter lejligheden til at kommentere den tilsyneladende lighed, der er i mellem Lukács' romant teori og Cassirers formbegreb, er uforståeligt.

I relation til det for essayene samlede aspekt, at de alle handler om litteraturens treledede erfaringskabende funktion (tema, form, læsning), da må det også bemærkes, at det primært er de to første niveauer, der har hans interesse. Overvejelser over læsningens konkrete erfaring kommer kun sjældent til orde – og man går galt i byen, hvis man skulle få den idé, at f.eks. essayet »Læsningens brogede skærm« konfronterer denne problematik. Essayet handler godt nok om læsning. Men om Paul de Mans læsning af Prousts læsende Marcel. I det hele taget virker det, som om Tygstrup ikke helt ved, hvad han egentlig skal stille op med erfaringens tredje niveau, og de få bemærkninger han gør herom, er temmelig skematisk. Når han f.eks. i »Realisme som symbolsk form«, som afslutning på sin analyse af de tre måder at konstruere kroppen på hos Balzac, Flaubert og Proust, skriver, at »hvis vi finder at nogle af disse former er mere realistiske end andre, kunne det tyde på, at vi, socialt, politisk, historisk, er disponerede for at skrive kroppen på en bestemt måde« (p. 58), så 'kunne det tyde på', at han er ved at (gen)indføre den form for subjektivisme, som hele indføjelsen af Cassirers begreb for symbolske former netop gør op med. Det er ærgerligt, at Tygstrup ikke i videre udstrækning forsøger at konfrontere denne side af den litterære erfaring – altså giver mere konkrete bud på, hvorfor de tidlige modernistiske romaner stadig kan optage os og give os 'svar' på nogle af de ting, vi

søger, når vi går til litteraturen. Det vil sige vurderer, hvorfor en næsten 100 år gammel symbolsk form, stadig er en vigtig symbolsk form i dag. Helt oplagt havde det været, at konfrontere dette uomgængelige aspekt i relation til forestillingen om litteraturens institutionelle status. Hvis litteraturen – og mere specifikt romanen – er en institution, hvad er det da ved institutionen, som holder den levende – eller måske rettere: i live? Er det ren institutionalitet?

Oplevelsen af åbne og løse ender hænger utvivlsomt også sammen med, at Tygstrup primært skriver i en tøvende, søgende og...nå, ja; lidt 'berøringsangst' stil, som når han i optakten til et analytisk nedslag beskriver sit ærinde som »at forsøge at antyde en af de måder, hvorpå [...]« (p.135) – så kan det vist ikke gøres mere forsigtigt. Lignende afvæbnende forbehold finder vi, når han første gang i samlingen lancerer Cassirers formbegreb som en analytisk optik. Tygstrup siger om sin anvendelse, at den er »præget af Ernst Cassirer«, og tilføjer hurtigt derefter, at han ikke føler sig »forpligtet på detaljer« (p.37). Hvad et sådant indskud skal gøre godt for andet end at etablere en flugtvej, hvis nogen skulle få den idé at ville fastholde Tygstrup, er for denne læser svært at se. Et andet eksempel: Efter et causeri over Lessings *Laokoon*, skriver Tygstrup: »Jeg vil i det følgende tage disse tre problemkomplekser op, for resten uden særlig hensyntagen til Lessing i øvrigt, [...]«. Og så er det man spørger: Hvorfor så overhovedet inddrage ham i første omgang?

Det kan også undre, at Tygstrup (eller forlaget) ikke har udstyret bogen med enten et krydshenvisningssystem eller et afsnit i indledningen, som resu-

merede de enkelte essays sigte og objekt. Tygstrup har nemlig i genudgivelsen har valgt at udelade de undertitler, essayene havde i første omgang – og som konkret var det, der fortalte, hvad de enkelte tekster handler om. Som de præsenterer sig nu, skal man faktisk enten kende essayet i forvejen eller læse det, for få begreb om, hvad det egentlig går ud på.

Når det er sagt, skal det dog igen påpeges, at det faktisk ofte er anstrengelserne værd, at gå på æblerov i *På sporet af virkeligheden*. Tygstrups måde at tænke litteratur, litteraturhistorie, fiktion, erfaring og form på er både klog og befriende. Hvad modernister og modernistiske meningsfæller har anskuet som 'romanens død' i det 20. århundrede, betragtes af Tygstrup som en stadig proces, et vedholdende forsøg på, inden for en bestemt 'institution' (romanen) at finde adækvate former for eller til den erfaring, menneskets konfrontation med modernitetens hastigt udviklende livsbetingelser foranlediger. Ingen forfaldshistorie hér – og tak for det! De kritiske diskussioner Tygstrup går ind i med f.eks. dekonstruktionen og New Historicism viser hans positions styrke i kraft af, at han både har blik for tekstens retoricitet og dens kontekstuelle forhold. Er man fortabt i tekstualitetens frie spil, kan det således være en sund øvelse at komme på sporet af virkeligheden sammen med Frederik Tygstrup. Gode ideer har han nemlig nok af. Og man må håbe, at han snart følger nogle af dem til dørs.

1. Jørgen Holmgaard: *Gensyn med realismen*, Aalborg/Kbh. 1996.